

Ścieżki rowerowe

Ścieżka Rowerowa im. Zygmunta Goliata wokół Zbiornika Sulejowskiego.

1-2: "Camping ŁOŚ" - Zatoka "Borki" - długość trasy (6 km)

Trasa rowerowa rozpoczyna się w Leonowie - w lesie przy campingu "ŁOŚ" nad Zalewem Sulejowskim, skąd prowadzi na południowy wschód w stronę zbiornika i dalej wzdłuż brzegu aż do Zatoki "Borki". Zbiornik Sulejowski ma 17 km długości, jego szerokość jest zróżnicowana - do 2 m, a powierzchnia wynosi 2180 ha. Jest to zbiornik płytki (średnia głębokość wynosi 3,3 m). Podążając na północ możemy obserwować nadwodne szuwary, zarośla i starorzecza związane ze zbiornikiem oraz krajobrazy leśne z dominacją suchych borów sosnowych i bardziej zróżnicowanych borów mieszanych. Na omawianym odcinku trasa w dwóch miejscach oddala się od zbiornika i biegnie w sąsiedztwie znanej miejscowości letniskowej Swolszewice Duże. Dawniej należała do posiadłości biskupów kujawskich, a pierwsze wzmianki o niej pochodzą z 1412 r. Pod koniec XIX w. była tu także osada leśna i karczma.

2-3: Zatoka "Borki" - Groty Nagórzyckie - Skansen Rzeki Pilicy - długość trasy (9 km)

Z drugiego punktu parkingowego trasa biegnie do przystani kempingu "Borki". Następnie odchodzi od brzegów zbiornika i leśnym duktem prowadzi do szosy Tomaszów - Smardzewice. Dalej kieruje się na wschód w rejon zapory, gdzie roztacza się piękny widok na Zbiornik Sulejowski. Betonowa zapora przegradziła w 1973 r. Pilicę na jej 139 km (licząc od ujścia rzeki). Długość zapory wynosi 1200 m, zaś jej wysokość - 16 m. Trasa skręca w lewo (przy przekraczaniu osi jezdni należy zachować szczególną ostrożność!) i wiedzie przez błonia nadpilickie koło Nagórzyc. Przed nami otwarty krajobraz wilgotnych łąk i suchych muraw napisakowych na terenie zalewowej Pilicy. Po przeciwnej stronie rzeki widoczne są strome zbocza doliny Pilicy w Smardzewicach. Jedziemy w kierunku północnym; po około 2 km od zapory, uwidaczniają się po lewej stronie strome zbocza. Docieramy do Nagórzyc. Okolice prezentują piękny krajobraz wyżynny, co znalazło odzwierciedlenie w nazwach: Podgórze, Pocieszna Górka, Groty. Już w XV w. istniała tu parafia i drewniany kościół. W XVII w. został on zrujnowany i zamknięty, a wieś włączono do parafii Wolbórz. Pod koniec XIX w. były tu trzy osady leśne i karczma, a wieś liczyła blisko 400 mieszkańców. Wysoka krawędź doliny Pilicy (do 175 m n.p.m.) jest przecięta parowami. Wschodnie skał mezozoicznych widoczne są na granicy doliny i wysoczyzny, na skraju lasu. Występujący tu piaskowiec kredowy był pozyskiwany do hut szkła w Piotrkowie Trybunalskim W XVIII i XIX w. W wyniku eksploatacji tej miękkiej skały powstały komory, wnęki i korytarze, przypominające naturalne groty. Groty Nagórzyckie są pomnikiem przyrody. Ze względu na bezpieczeństwo Groty nie są udostępniane dla celów turystycznych; możemy je podziwiać z zewnątrz. Po ominięciu Grot trasa skręca z drogi asfaltowej na północny-wschód i biegnie przez Józefów - starą osadę młyńską i fabryczną, do Brzustówki. Przekraczamy most na Pilicy; po prawej stronie widzimy "bramę" do rezerwatu "Niebieskie Źródła", zaś po lewej - w głębi dostrzec można zabudowania Skansenu Rzeki Pilicy.

3-4: Skansen Rzeki Pilicy - rezerwat. Niebieskie Źródła - Małe Groty - Białą Góra - Smardzewice - Zapora - długość trasy (7,5 km)

Obok Skansenu znajduje się obiekt o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych -

rezerwat Niebieskie Źródła. Głównym przedmiotem ochrony, utworzonego 40 lat temu rezerwatu są wywierzyska krasowe i towarzyszące im naturalne biocenozy leśne, zaroślowe, szuwarowe o wodne. Powierzchnia rezerwatu wynosi 28,77 ha. W wapiennym podłożu pulsują Źródła, napełniając baseny o głębokości do 4,5 m. średnia temperatura wody wynosi 9,5 stopni C. Jej charakterystyczne błękitno-zielonkawe zabarwienie jest efektem działania rozproszonego światła słonecznego, tak więc barwa wody w basenach Źródłiskowych jest refleksem świetlnym. Woda wypełnia rozlewiska i kanały, a następnie odprowadzana jest poza teren rezerwatu - do Pilicy. Obrzeża kanałów i rozlewisk porasta las łęgowy, natomiast na trzech rozległych wyspach dominuje bagienny las olszowy. Charakterystyce flory i roślinności oraz fauny zróżnicowanych biotopów tego pięknego uroczyska poświęcono liczne prace, głównie autorstwa przyrodników z Uniwersytetu Łódzkiego. Stwierdzono tutaj prawie 400 gatunków roślin naczyniowych, a wśród nich grupę roślin ściśle chronionych. świat zwierząt jest jeszcze bogatszy; opisano stąd kilkaset gatunków zwierząt, w tym 75 gatunków ptaków. Po wyjechaniu z rezerwatu, mijamy Utratę i jedziemy dalej drogą na południe wzdłuż lasu. W miejscu, gdzie zbliża się ona do koryta Pilicy, pod okazałą leszczyną, znajduje się małe źródło. W odległości 200 m od niego przy piaszczystym zboczu doliny można przystanąć i nieco odpocząć. Dalej nasza ścieżka oddala się od Pilicy i skręca w las. Dojeżdżamy do miejsca, w którym drogowski informuje o możliwości zobaczenia tzw. "Małych Grot". Skręcamy w prawo i po przejechaniu około 500 m docieramy nad wysoką krawędź zbudowaną z piaskowców kredowych. Skalny surowiec, pozyskiwany z wyrobiska wznoszącego się stromo nad Pilicą, był niegdyś ładowany na drewniane łodzie. Powrót tą samą trasą do skrzyżowania w Utracie - ze względu na brak możliwości przejazdu przez tereny kopalni "Biała Góra").

Po wyjechaniu z rezerwatu, mijamy Utratę i jedziemy prosto drogą leśną (na wschód) mijając stare ośrodki wczasowe. Obok osady leśnej wjeżdżamy na asfaltową trasę Tomaszów - Smardzewice skręcając w prawo po przejechaniu około 60 m asfaltem skręcamy w lewo w leśną drogę obok Kolonii Wąwał i wyrobisk kopalni. Po przebyciu około 2,3 km dojeżdżamy do skrzyżowania dróg, na którym skręcamy w prawo do Smardzewic. Dojeżdżamy do Smardzewic, w których już na początku XVII w. wybudowano kaplicę, a w 1622 r. biskup Paweł Wołucki wznosił drewniany kościół i kilkanaście lat później sprowadził Franciszkanów. W latach 1683-1699 wzniesiono barokowy kościół pod wezwaniem św. Anny, zaś w 1726 r. ukończono budowę klasztoru, który przylegając do ściany kościoła tworzy dziedziniec zwany wirydarzem. W 1775 r. parafia Smardzewice, należąca do dekanatu opoczyńskiego, "...liczyła 1020 dusz". Rozwinął się tu kult obrazu "św. Anna na Puszczy". Przy wjeździe do wsi od Tomaszowa po lewej stronie, znajduje się siedziba Nadleśnictwa Smardzewice. Kilka kilometrów na wschód od tego miejsca znajduje się Ośrodek Hodowli Żubrów im. Ignacego Mościckiego. Obiekt ten podlega Kampinoskiemu Parkowi Narodowemu. Prowadzona jest tu hodowla żubrów linii białowieskiej. Na miejscowym cmentarzu spoczywają znane osoby związane ze Smardzewicami: Bohdan Łoziński (1873-1938) założyciel kopalni "Biała Góra" oraz Seweryn Dziubałowski (1883-1944) - profesor botaniki i leśnictwa na SGGW. W środkowej części wsi skręcamy na zachód w stronę doliny Pilicy. Szosa prowadzi po stromym zjeździe (zbocze doliny). Zanim dotrzemy do tamy możemy obejrzeć jeszcze jedno interesujące zjawisko przyrodnicze - stromą skarpę i bijące spod niej dość wydajne Źródło.

4-5: Zapora (pod Smardzewicami) - Zarzęcin (trasa główna - 14 km, trasa z wariantem A - 16,5 km)

Z rejonu zapory trasa biegnie na południe, do Tresty Rządowej. Za wsią w lesie mijamy rzeczkę zwaną "strumieniem Tresty". Dolina tego ciek stanowi naturalny model ilustrujący strefowość siedlisk i zbiorowisk roślinnych: przy korycie występują żyzne lasy: łęgowe; nieco dalej - gradowy, a następnie (powyżej krawędzi doliny) - znacznie uboższe: bór mieszany i bór sosnowy świeży. Przed Karolinowem ścieżka rowerowa dochodzi do punktu wyboru dalszej trasy (5 km od zapory).

Możliwe są dwa warianty:

- Trasa główna prowadzi przez wieś Karolinów, następnie leśnym traktem (blisko brzegu Zbiornika Sulejowskiego) aż do Zarzęcina;

- Wariant A jest dłuższy, ale daje możliwość zwiedzenia starych kamieniołomów w Górach Trzebiatowskich i rezerwatu Gaik. Jeśli wybraliśmy trasę główną jedziemy prosto drogą asfaltową przez Karolinów, miejscowość należąca niegdyś do dóbr Trzebiatowa. Sto lat temu było tu załedwie 11 domów i 59 mieszkańców. Po ominięciu wsi kierujemy się w stronę Zbiornika. W odległości dwustu metrów do brzegu "jeziora sulejowskiego" trasa skręca na południe (na lewo) i dalej pokrywa się z pieszym szlakiem turystycznym (Szlak Rzeki Pilicy). Biegnie ona w bezpośrednim sąsiedztwie brzegów Zbiornika. Do Zarzęcina jedziemy na ogół wśród monokultur sosnowych.

- Wariant A to trasa dla rowerzystów o zainteresowaniach przyrodniczych. Przed Karolinowem zjeżdżamy z szosy - skręcamy na południe i po przejechaniu nieco ponad 1 km po kamienistej drodze, zwanej "samochodówką", dojeżdżamy do leśniczówki Trzebiatów. W pobliżu znajduje się Trzebiatów - wieś o interesującej historii. W 1258 r. W Kruszwicy, w dzień św. Piotra i Pawła, brat kasztelana inowłodzkiego - Bogusław oddał Trzebiatowo biskupowi wrocławskiemu. W ręce świeckie wieś powróciła w końcu XIV w. W XIX w. był tu folwark (6 budynków murowanych i 5 drewnianych), a w skład dóbr wchodziły wsie: Trzebiatów, Karolinów, Góry Trzebiatowskie i Tresta. Po ominięciu leśniczówki możemy zwiedzić nieczynny kamieniołom znajduje się w odległości ok. 200 m od naszej drogi. Występuje tu flora i fauna ciepłolubna. Po zwiedzeniu interesującego obiektu przyrody nieożywionej wracamy na główną trasę i jedziemy nadal tą samą, szeroką "samochodówką", która niegdyś służyła do transportu drewna. Po 2 km docieramy do granic istniejącego od 1976 r. rezerwatu przyrody Gaik. Chroni on na powierzchni niespełna 33 ha fragment typowego lasu puszczańskiego o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych. W ponad 200 - letnim drzewostanie dębowym występuje ponad 250 gatunków roślin naczyniowych. Bogata jest również awifauna: gnieździ się tu blisko 50 gatunków ptaków, w tym m.in. cztery gatunki dzięciołów, dudek, wilga i grzywacz. Zachowajmy w pamięci obraz grądów z rezerwatu jako przykład prawie naturalnego ekosystemu, typowego dla środkowoeuropejskich, wielogatunkowych lasów liściastych. W odległości 1,5 km znajduje się inny rezerwat leśny Błogie, chroniący stanowisko jodły przy jej północnej granicy zasięgu geograficznego. Można do niego dotrzeć jadąc dalej tą samą drogą na południe. Trasa naszej ścieżki prowadzi na zachód. Wiedzie ona leśnym duktem w stronę Zarzęcina. Jedziemy prostą drogą (z jednym ostrym zakrętem w lewo) przez różnowiekowe drzewostany sosnowe. Po przejechaniu 4 km od rezerwatu Gaik docieramy do wschodniej części Zarzęcina. Pierwsze drewniane zabudowania mają interesującą architekturę budownictwa puszczańskiego. Dalej trasa prowadzi między działkami letniskowymi, do południowej części wsi. Obecnie, w wyniku nadmiernej parcelacji gruntów, zagęszczenia zabudowy i wprowadzenia betonowej infrastruktury nastąpiło, niestety, zubożenie naturalnego krajobrazu, a strefa ciszy, przez wiele miesięcy w roku nie istnieje. Przy punkcie parkingowym znajduje się pomnik poświęcony mieszkańcom Zarzęcina, którzy zginęli w czasie II wojny światowej, między innymi: w obronie Warszawy, w obozach Gross-Rossen i Rawensbriick i pod Monte Cassino.

5-6: Zarzęcin - Cypel na Piaskach - długość trasy (6,5 km)

Z Zarzęcina trasa biegnie na południe przez Parcele, leśnym traktem. Po przejechaniu 2 km i ominięciu gajówki Bługa docieramy do doliny leśnego strumienia o tej samej nazwie. Występują tu szuwały, ziołorośla i zatorfione łąki, które pełnią rolę pastwisk. Nad rzeczką rozwija się łąg jesionowo-olszowy, zwany też łągiem przy strumykowym. W odległości 500 m od mostu trasa skręca na północny-zachód w kierunku zbiornika. Dominują tu monokultury sosnowe w różnym wieku. W pobliżu naszej trasy położony jest projektowany rezerwat przyrody Prucheńsko, którego głównym celem ochrony ma być zachowanie zbiorowisk gradowych, zwłaszcza grądu wysokiego z interesującą florą ciepłolubną. Na uwagę i ochronę zasługują także nieliczne populacje lipy drobnolistnej i jesionu wyniosłego, które uczestniczą w procesie renaturalizacji lasu liściastego. Dojeżdżamy do zabagnionych brzegów zbiornika niedaleko ujścia Bługi (Las Kafar). Następnie kierujemy się na południowy zachód i leśnymi drogami wyjeżdżamy na cypel w pobliżu dawnych wsi Obdzień i Piaski.

6-7: Cypel na Piaskach - Romańskie Opactwo Cystersów w Podklasztorzu - długość trasy (2,5 km)

Z punktu parkingowego przy brzegu Zbiornika kierujemy się na południowy wschód. Leśną, piaszczystą drogą dojeżdżamy do zabudowań przy ulicy Rycerskiej na Piaskach (obecnie w granicach Sulejowa). Jadąc dalej szosą dojeżdżamy do Klasztoru Cystersów w dawnym Podklasztorzu. Klasztor Cystersów był jednym z największych w Europie środkowej. Historia opactwa Cystersów, nader burzliwa i interesująca sięga 11 połowy XII w. Pierwsze nadania dla klasztoru zostały uczynione w 1176 r. przez Króla Kazimierza Sprawiedliwego; wtedy to przybyli tu Cystersi z Morimond we Francji. Od początku klasztor cieszył się poparciem książąt i duchowieństwa. Bogate uposażenie pozwoliło zakonnikom wybudować kościół (poświęcony w 1232 r.) pod wezwaniem św. Tomasza Becketa, Najświętszej Marii Panny i ówczesnego Prymasa Polski arcybiskupa Fulkona Pełki. Pomyślny rozwój klasztoru przerwał najazd Tatarów, którzy w 1259 r. splądrowali klasztor i wymordowali zakonników. W kolejnych latach po otrząśnięciu się ze strat klasztor rozbudował się, powstały kolejne części opactwa o charakterze obronnym. Oprócz świątyni zespół architektoniczny klasztoru składał się z refektarza, kapitułarza, arsenału, kilku baszt, obwarowań i budynków gospodarczych.

W ciągu XIV i XV w. Podklasztorze, leżące w połowie drogi z Krakowa do Warszawy, gościło wielu dostojnych gości. Między innymi Władysława Łokietka, a w 1410 roku Władysława Jagiełłę w czasie wyprawy przeciw Zakonowi Krzyżackiemu. Klasztor przeżył ponadto kolejny najazd tatarski w 1431 r. Przez kilka dni w 1655 r. zatrzymał się w Podklasztorzu Jan Kazimierz uciekając przed Szwedami, którzy po walce pod Opoczmem zdobyli i złupili klasztor. W XVII w. opactwo wróciło do swej dawnej roli. Niestety po konfederacji barskiej i w końcu XVIII w. znów bardzo zaniedbane, a z początkiem XIX w. zostało skasowane. Prace konserwatorskie wykonywano tu w 1923 i 1946 r., ale gruntowna odbudowa i rekonstrukcja niektórych obiektów klasztornych nastąpiła dopiero po 1970 r. W tej części aktualnie mieści się hotel. Cystersi powrócili do Sulejowa w 1986 r. Interesującym budynkiem jest kapitułarz, a szczególnie sala kapitułna, której sklepienie jest wsparte na jednym filarze. Osobliwością na skalę krajową jest również kościół, poddany ostatnio gruntownej renowacji. Ostrołukowe sklepienia wskazują na ostatnią epokę w rozwoju romanizmu. Regularnie ociosane bloki piaskowca szydłowieckiego "nadają budowli poważne wejrzenie". Uwagę zwraca również piękny portal, z trzema parami kolumn.

7-8: Romańskie Opactwo Cystersów w Podklasztorzu - Sulejów - Przyglów - Barkowice Mokre - Uroczysko Lubiaszów - długość trasy (18 km)

Po zwiedzeniu klasztoru wyjeżdżamy w stronę centrum Sulejowa. Mijamy most na niewielkiej rzeczce Radońce, której dolina głęboko wcina się w wychodnie wapiennych skal jurajskich (jest to widoczne po lewej stronie szosy). Krawędź doliny Pilicy i Radońki wznosi się 20 m ponad poziomem wody w tych rzekach. Stąd też krajobraz jest typowo wyżynny i malowniczy. Jedziemy drogą nad Pilicą: widzimy liczne wyspy, dalej zabudowania Sulejowa, a w głębi wieżę kościoła w Sulejowie. Po lewej stronie drogi znajduje się stroma skarpa, która stanowi zbocze doliny Pilicy. Dzięki wapieniom występującym w podłożu wytworzyły się tu ciepłolubne siedliska, korzystne dla rozwoju muraw kserotermicznych poważnie zagrożonych zarastaniem i zabudową. Dojeżdżamy do centrum Sulejowa - dawnej osady, której zawiązkiem było starożytne targowisko przy przeprawie przez Pilicę. W XII w. pobierano tu cło wodne. Sulejów wymieniony jest w dokumencie nadania dóbr klasztorowi w Trzemesznie z 1145 roku wystawionym w Gnieźnie przez Księcia Mieszka. Mimo przywilejów królewskich Sulejów był "biedny i nieludny" pozostając w cieniu opactwa Cystersów. W drugiej połowie XIII w. osada uzyskała prawa miejskie. W tym czasie Cystersi wzniesli na lewym brzegu Pilicy kościół drewniany pod wezwaniem św. Floriana (obecny, murowany kościół wybudowano na początku XX w.). Sulejów pozbawiony murów obronnych był często grabiony i niszczone przez obce wojska. Najazd szwedzki, inne wojny oraz pożary przyczyniły się do znacznego zniszczenia miasta. W 1870 r. Sulejów utracił prawa miejskie. Ludność miejscowa trudniła się wypalaniem wapna spławianego Pilicą, a następnie Wisłą do Warszawy. W okolicy, na stromych zboczach doliny Pilicy

występują wychodnie wapieni jurajskich, tzw. "biała jura" dostarczająca "wybornego wapna". Dzięki temu w XIX w. odrodziła się lokalna gospodarka. Miasto stało się ważnym ośrodkiem przemysłu wapienniczego i drzewnego. W 1904 r. wybudowano kolejkę wąskotorową łączącą Sulejów z Piotrkowem. Przez ponad 80 lat pełniła ona funkcję kolei towarowej i osobowej. W 1927 r. Sulejów odzyskał prawa miejskie. Podczas bombardowań we wrześniu 1939 r. zniszczeniu uległo trzy czwarte miasta, a wojna przyniosła zagładę 40% mieszkańców. Obecnie Sulejów liczy około 7 tys. mieszkańców. Panoramę dawnego Sulejowa opisał w książce "Stare i nowe" urodzony tutaj Lucjan Rudnicki (1882-1968). Dojeżdżamy do mostu i ruchliwej trasy (droga krajowa Piotrków-Kielce. Lublin). Z tego powodu nie wyjeżdżamy na jezdnię, most pokonujemy idąc po chodniku (prosimy zachować szczególną ostrożność!). Po przekroczeniu Pilicy skręcamy w pierwszą uliczkę na prawo (ul. Błonie), następnie docieramy do ruin starego pieca wapiennego "Wiktor". Wraz ze stojącym do niedawna po przeciwnej stronie szosy bliźniaczym piecem "Jan" były oryginalnymi pomnikami przemysłu wapienniczego w Sulejowie. Dalej trasa wiedzie przez Polankę. Rośnie tu grupa starych sosen o interesujących pokrojach (drzewa te są godne ochrony jako pomnik przyrody). Wyjeżdżamy z Sulejowa i jadąc wzdłuż drogi krajowej docieramy do Przygłowa nad Luciążą. Miejscowość ta wspomniana była już w dokumencie z 1250 r. i w późniejszym potwierdzeniu (przez króla Łokietka) posiadłości i przywilejów klasztoru z 1308 r. W połowie XVI w. wieś liczyła 23 osady, karczmę i młyn o trzech kołach. Z Przygłowa pochodziła Seweryna Szmaglewska (1916 - 1992). Polska pisarka, autorka m. in. "Dymów znad Birkenau".

Most na Luciąży w Przygotowie przekraczamy pieszo idąc po wyznaczonym chodniku dla pieszych, dalej kierujemy się na wschód i podążamy w kierunku uroczyska Murowaniec stanowiącego fragment tzw. delty Luciąży - obszaru o wybitnym znaczeniu przyrodniczym. Jest tu cenna ostoja faunistyczna (m.in. miejsca lęgowe licznych gatunków ptaków) oraz strefa ciszy. Następnie trasa wiedzie do Barkowic. We wsi, przy zakręcie znajduje się grupa starych lip (obwody najgrubszych przekraczają 330 cm w pierśnicy). Do Barkowic Mokrych - kolejnej miejscowości na trasie droga prowadzi pod górę. Podjazd ten może sprawić kłopot niejednemu cykliście. Przed nami piękny widok na południową część Zbiornika Sulejowskiego. Stroma skarpa w Barkowicach Mokrych wzniesiona 24 m ponad taflę wody tworzy jeden z piękniejszych krajobrazów na całej naszej trasie. Niestety, ten obszar zagrożony jest zabudową. Na początku wsi do trasy głównej włącza się trasa dojazdowa z Piotrkowa (PT). W Barkowicach Mokrych, przy pomniku poświęconym żołnierzom AK (1944 r.), trasa skręca z szosy na lewo w drogę gruntową. We wsi rośnie kilka okazałych drzew. Są to m. in. z nich to: lipa drobnolistna (około 350cm obwodu) i dąb szypułkowy (280 cm). Jedziemy w stronę lasu, następnie droga wiedzie przez uroczysko Lubiaszów - jeden z najbardziej wartościowych ostępów leśnych tej części Polski. Jadąc leśną drogą na północ trasa początkowo wznosi się prowadząc wśród drzewostanów dębowych, następnie teren opada, droga przecina dolinkę niewielkiego strumienia leśnego płynącego przez rezerwat Lubiaszów w stronę Zbiornika. Rezerwat przyrody Lubiaszów utworzono w 1958 r. dla ochrony lasu gradowego z licznym udziałem jodły pospolitej występującej tu na naturalnym stanowisku, przy granicy zasięgu geograficznego. Jodła, która jest gatunkiem górskim, w Lubiaszowie tworzy najcenniejszą na terenie województwa łódzkiego populację. Rezerwat, którego powierzchnię prawie 20 lat temu powiększono do 202 ha. posiada wybitną wartość przyrodniczo-leśną, naukowo-dydaktyczną i krajoznawczą. Zachowały się tu różnorodne, typowe dla Puszczy Pilickiej drzewostany, w tym kolekcja dwustu-letnich dębów szypułkowych oraz grupa 140-letnich modrzewi polskich. Najstarsze jodły liczą 150 lat, a ich rozmiary są imponujące: do 37 m wysokości i do 3 m w obwodzie. Jodle towarzyszą: dąb szypułkowy i be z szy pułkowy. grab zwyczajny, lipa drobnolistna. sosna, Jawor, brzoza, osika i inne. W naturalnej mozaice leśnej występują różne zbiorowiska roślinne. W bogatej i dobrze zachowanej florze naczyniowej rezerwatu stwierdzono kilkanaście gatunków roślin chronionych. Znajdują się tu naturalne ostoje ptaków i ssaków leśnych.

Po przejechaniu około 4 km od Barkowic Mokrych dojeżdżamy na skraj lasu w Lubiaszowie. Rośnie tu, po prawej stronie - okazała sosna (około 200-letnia) z krzyżem upamiętniającym (wg podania) czas Powstania Styczniowego. Przed nami - otwarty, godny ochrony rodzimy krajobraz rolniczy.

8-1: Uroczysko Lubiaszów - Bronisławów - Leonów "Kiełbikowa Strzecha" - długość trasy (5 km)

Ten odcinek zamyka trasę wokół Zbiornika Sulejowskiego. Z punktu parkingowego przy leśniczówce w Lubiaszowie kierujemy się na północ i przy zabudowaniach skręcamy na wschód (w prawo). Następnie jedziemy przez Lubiaszów, dojeżdżamy do skraju lasu i dalej również kierujemy się na wschód. Około 200 m przed brzegiem zbiornika dojeżdżamy do niebieskiego szlaku pieszego i skręcamy na północny wschód. Dalej trasa prowadzi leśnymi drogami i ścieżkami zgodnie z przebiegiem szlaku pieszego. Po przejechaniu około 1 km dojeżdżamy do ujęcia wody w Bronisławowie. Ujęcie wody ze zbiornika zaporowego na Pilicy umożliwia jej pobór i pompowanie do wodociągu Bronisławów - Łódź. Obecnie średni pobór wody ze zbiornika wynosi około 50 tys. m³ na dobę. Woda tłoczona jest do stacji uzdatniania w Kalinku, a następnie rozprowadzana do sieci wodociągowej w mieście. Jakość tej wody, niestety nie najlepsza, zależy przede wszystkim od stanu gospodarki wodno-ściekowej w dorzeczu Pilicy i od przestrzegania zasad obowiązujących w strefie ochrony sanitarnej Zbiorniku Sulejowskiego. Konsumenci tej wody z wielką nadzieją oczekują na urzeczywistnienie głośnego w województwie programu "Pilica", który ma doprowadzić do poprawy jej jakości. Następnie kierujemy się szosą w rejon ośrodków wypoczynkowych w Bronisławowie - znajdują się tu liczne punkty gastronomiczne, parkingi, zadbane kąpielisko i przystań jachtowa. Z Bronisławowa wyjeżdżamy na północ, w stronę Leonowa i Swolszewic. Po kilku ostrych zakrętach i po przejechaniu 0,5 km pokonujemy mostek na niewielkim strumieniu. Tuż za nim znajduje się kemping "Kiełbikowa Strzecha" - punkt parkingowy.

Przebieg tras dojazdowych

W: Wolborz - centrum - PAŁAC BISKUPÓW KUJAWSKICH - Żarnowica Duża - Lubiaszów - długość trasy (10,5 km)

Trasa rozpoczyna się na placu Jagiełły w Wolborzu. Wolborz to stary gród, dawna kasztelania znana również pod nazwami Wojborz (Voibor - 1136), został miastem w XII w. W widłach rzek: Moszczanki i Wolbórki (rejon dzisiejszych ulic Zamkowej i Świętokrzyskiej) od połowy XIV wieku istniał zamek. Był on własnością rezydujących w Wolborzu biskupów kujawskich. W 1671 r. zamek wolborski strawił pożar. Po odbudowie uległ zniszczeniu i rozbiórce w 1776 r. (po kolejnym pożarze). Na rumach zamkowych wzniesiono później nowe budowle. Wykorzystaniem resztek starych murów. Zajeżdżali tu królowie Polscy. W 1410 r. w Wolborzu przebywał Władysław Jagiełło. Na radzie dostojników obmyślano sposoby walki z Zakonem Krzyżackim. Władcy polscy wraz z wojskami gromadzili się w Wolborzu jeszcze w późniejszych latach, między innymi w 1414 i 1422 r. Ponadto w Wolborzu przebywali Zygmunt August, Władysław W, Jan Kazimierz i Stanisław August. Wolborz jest kolebką znanego reformatora Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Urodził się on w folwarku w 1503 roku jako syn Andrzeja, wójta Wolborza. Początkowe nauki pobierał w Wolborzu. W późniejszych latach życia osiadł w swoim rodzinnym mieście obejmując po ojcu wójtostwo. Kierujemy się na zachód: po lewej stronie mijamy kościół parafialny pod wezwaniem św. Mikołaja z wieżą z 1549 r. Wzniesiony prawdopodobnie w XV w. na miejscu pierwotnego kościoła. Po prawej stronie znajduje się Urząd Gminy. Z placu Jagiełły wyjeżdżamy na południe ulicą Modrzewskiego. Po przejechaniu około 1 km wjeżdżamy w zabytkową aleję lipową, chronioną jako pomnik przyrody. Ta piękna, stara droga prowadzi nas w pobliże dawnego pałacu biskupiego, gdzie obecnie znajduje się Zespół Szkół Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego. Pałac Biskupów Kujawskich zbudowany w latach 1768-73 przez, bp. Antoniego Ostrowskiego wg projektu wybitnego architekta włoskiego Franciszka Placidiego z przeznaczeniem na letnią rezydencję. Należy do najświetniejszych rezydencji magnackich w Polsce z okresu późnego baroku. Wolborski pałac był rezydencją biskupów do 1818 r. Następnie przejęła go Komisja Rządowa Wojny Królestwa Polskiego, lokując tutaj w 1834 r. inwalidów wojennych. Dawna rezydencja biskupia stała się następnie koszarami wojskowymi. Spowodowało to znaczną dewastację pałacu i parku, pogłębioną jeszcze pożarem podczas I wojny światowej. Obecnie jest odrestaurowany, a pomieszczenia służą jako sale dydaktyczne. Wyjeżdżamy przed pałac. Przed nami trasa szybkiego ruchu Warszawa-Katowice. Ruch na skrzyżowaniu kierowany jest przez sygnalizację świetlną jednak przy pokonywaniu skrzyżowania należy zachować

szczególnej ostrożność. Za skrzyżowaniem skręcamy na lewo (kierunek wschodni), a we wsi Borek, pod lasem, jedziemy na prawo (na południe). Po lewej stronie rozpościera się otwarty krajobraz malowniczej doliny Goleszanki, niewielkiego dopływu Wolbórki. Pokonujemy podjazd wśród pól i przed nami ukazują się zabudowania Żarnowicy Dużej, która według dokumentów z 1273 r. znajdowała się na liście wsi należących do Wolborza. Już w końcu XIX w. Żarnowica była dużą wsią; liczyła 52 domy i ponad 400 mieszkańców, była tu ponadto osada leśna i karczma. Przecinamy szosę i wjeżdżamy do lasu; przed nami odcinek trasy wiodący przez północno-wschodni kraniec Lasów Kolskich, jednego z najcenniejszych kompleksów stanowiących pozostałość Puszczy Pilickiej. Granica lasu jest tu jednocześnie granicą Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. Dojeżdżamy do drogi asfaltowej w Lubiaszowie; od Wolborza przejechaliliśmy 9,5 km. Dalej nasza trasa dojazdowa przecina szosę i w południowej części wsi łączy się z trasą główną.

W2: Wolborz - Kiełbikowa Strzecha - długość trasy (10 km)

PT: Piotrków (na Bugaju) - Kolonia Uszczyn - Barkowiec Mokre - długość trasy (11 km)

Dojazd zaczyna się przy ulicy Sulejowskiej, przy zaporze Zbiornika Bugaj. Możemy stąd podziwiać zbiornik utworzony na Wierzeje, lewym dopływie Strawy. Około 1560 r. na Bugaju wzniesiono dla Zygmunta Augusta duży drewniany dwór, którego usytuowanie było zachętą dla króla do uprawiania łowów w Lasach Piotrkowskich. Z zapory kierujemy się na wschód zgodnie z pieszym szlakiem turystycznym (niebieskim). Jedziemy przez Wierzeje, następnie wjeżdżamy na teren leśny. Trasa nasza prowadzi południowym skrajem Lasów Kolskich. Po przebyciu 4,6 km, w Kolonii Uszczyn, na skraju lasu, naszą uwagę zwraca interesująca sędziwa lipa drobnolistna o obwodzie 4,80 m. Jedziemy nadal skrajem lasu, a następnie wjeżdżamy do jego wnętrza. Dominują tu lasy mieszane, dalej bory mieszane. Po przekroczeniu szosy Przygłów - Koło jedziemy nadal na wprost, a wkrótce ponownie skrajem lasu dojeżdżamy do Barkowic Mokrych i dołączamy do trasy głównej.

Punkty parkingowe:

- 1-Leonów „Camping Łoś”,
- 2-Zatoka „Borki”,
- 3-Skansen Rzeki Pilicy,
- 4-Zapora Zbiornika Sulejowskiego,
- 5-Zarzęcin,
- 6-Cypel na Piaskach,
- 7-Opactwo Cystersów w Podklasztorzu,
- 8-Uroczysko Lubiaszów (trasa główna - 68,5 km; wariant A z możliwością zwiedzenia rezerwatu Gaik - 71 km)